

MINTAQA IQTISODIYOTIDA INSON KAPITALINI IQTISODIY INNOVATSIYALAR ASOSIDA RIVOJLANTIRISH OMILLARI

<https://doi.org/10.5281/zenodo.15578973>

G'ayrat Ubaydullayev Zuvaytovich

Qarshi davlat texnika universiteti dotsenti, iqtisod fanlari nomzodi

Annotatsiya

Ushbu maqola mintqa iqtisodiyotida inson kapitalini iqtisodiy innovatsiyalar asosida rivojlantirish omillarini tahlil qiladi. Globallashuv va texnologik taraqqiyot sharoitida inson kapitali iqtisodiy o'sish va raqobatbardoshlikning asosiy drayveriga aylanmoqda. Maqolada inson kapitalini innovatsion rivojlantirishning muhim yo'nalishlari, jumladan, ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, malakali kadrlar tayyorlash, ilmiy-tadqiqot va ishlanmalarga sarmoya kiritish, innovatsion ekotizimni yaratish va ishchi kuchining moslashuvchanligini oshirish kabi omillar batafsil ko'rib chiqiladi. Shuningdek, ushbu omillarning mintqa iqtisodiyotiga ta'siri va ularni amalga oshirish bo'yicha tavsiyalar keltirilgan.

Kalit so'zlar

Inson kapitali, iqtisodiy innovatsiyalar, mintqa iqtisodiyoti, ta'lim, malaka, ilmiy-tadqiqot, innovatsion ekotizim, raqobatbardoshlik, moslashuvchanlik.

Kirish

Zamonaviy dunyoda iqtisodiy rivojlanishning asosiy harakatlantiruvchi kuchi sifatida inson kapitali tobora muhim ahamiyat kasb etmoqda. Globallashuv jarayonlarining chuqurlashuvi va texnologik inqiloblarning jadallashuvi sharoitida mamlakatlar va mintaqalarning raqobatbardoshligi bevosita ularning inson salohiyatini rivojlantirish va innovatsion faoliyatni rag'batlantirish qobiliyatiga bog'liq bo'lib qoldi. An'anaviy iqtisodiy o'sish modellari o'z samaradorligini yo'qotayotgan bir davrda, bilimga asoslangan iqtisodiyotga o'tish va iqtisodiy innovatsiyalarni joriy etish zaruriyati yaqqol ko'zga tashlanmoqda. Bu esa, o'z navbatida, yuqori malakali, kreativ va moslashuvchan inson kapitaliga bo'lgan ehtiyojni keskin oshirmoqda.

Mintqa iqtisodiyotida inson kapitalini rivojlantirish, ayniqsa, innovatsiyalar asosida amalga oshirilganda, muhim strategik ahamiyatga ega. Bu jarayon nafaqat iqtisodiy o'sishni ta'minlaydi, balki aholining turmush darajasini oshirish, ishsizlikni kamaytirish va ijtimoiy tenglikni mustahkamlashga ham xizmat qiladi. Biroq, inson kapitalini innovatsion rivojlantirish ko'plab omillarni hisobga olishni

talab etadi. Bu omillar ta'lim tizimidan tortib, ilmiy-tadqiqot faoliyatini qo'llab-quvvatlash, innovatsion infratuzilmani yaratish va mehnat bozorining moslashuvchanligini oshirish kabi keng qamrovli yo'nalishlarni o'z ichiga oladi. Ushbu kirish qismida biz mintaqa iqtisodiyotida inson kapitalini iqtisodiy innovatsiyalar asosida rivojlantirishning dolzarbligi va ahamiyatini yoritishga, shuningdek, keyingi bo'limlarda tahlil qilinadigan asosiy omillarni umumiy tarzda ko'rsatib o'tishga harakat qilamiz.

Asosiy qism

Mintaqa iqtisodiyotida inson kapitalini iqtisodiy innovatsiyalar asosida rivojlantirish murakkab va ko'p qirrali jarayon bo'lib, u bir qator o'zaro bog'liq omillarni o'z ichiga oladi. Bu omillar inson salohiyatini shakllantirish, uning innovatsion faoliyatga yo'naltirilishi va mintaqa iqtisodiyotida samarali qo'llanilishi uchun zarur shart-sharoitlarni yaratadi. Quyida ushbu asosiy omillar batafsil ko'rib chiqiladi:

1. Ta'lim tizimini modernizatsiya qilish va sifatini oshirish

Inson kapitalini innovatsion rivojlantirishning asosi sifatida ta'lim tizimi muhim rol o'ynaydi. Bugungi kunda an'anaviy ta'lim modellari o'rnini kompetensiyaga asoslangan, amaliy ko'nikmalarni rivojlantiruvchi va kreativ fikrlashni rag'batlantiruvchi ta'lim tizimlari egallashi lozim. Bu quyidagilarni o'z ichiga oladi:

-Multidissiplinar yondashuv: Ta'lim dasturlarini iqtisodiyotning turli sohalari ehtiyojlaridan kelib chiqib ishlab chiqish, texnik, iqtisodiy, ijtimoiy va gumanitar bilimlarni uyg'unlashtirish.

-Raqamli ko'nikmalarni shakllantirish: AKT, dasturlash, ma'lumotlarni tahlil qilish va kiberxavfsizlik bo'yicha bilimlarni o'quv dasturlariga integratsiya qilish.

-Ilk yoshdan innovatsion fikrlashni tarbiyalash: Maktabgacha va maktab ta'limida muammolarni yechish, tanqidiy fikrlash va ijodiy yondashuvni rivojlantiruvchi metodlarni joriy etish.

-Uzluksiz ta'lim va qayta malaka oshirish tizimini yaratish: Ishchi kuchining yangi texnologiyalar va talablarga moslashishi uchun umr bo'yi bilim olish imkoniyatlarini kengaytirish.

-Ta'lim muassasalari va ishlab chiqarish o'rtasidagi aloqalarni mustahkamlash: Korxonalarning kadrlarga bo'lgan talablarini hisobga olgan holda o'quv dasturlarini ishlab chiqish, amaliyot va stajirovka imkoniyatlarini kengaytirish.

2. Ilmiy-tadqiqot va ishlanmalarga (ITI) investitsiyalarni oshirish

Innovatsiyalarning asosiy manbai bo'lgan ilmiy-tadqiqot va ishlanmalarga sarmoya kiritish inson kapitalining rivojlanishi uchun muhim ahamiyatga ega. Bu quyidagi yo'nalishlarda amalga oshiriladi:

-ITiga davlat va xususiy sektor investitsiyalarini ko'paytirish: Innovatsion loyihalarni moliyalashtirish uchun grantlar, subsidiyalar va soliq imtiyozlari tizimini joriy etish.

-Ilmiy maktablarni rivojlantirish va yosh olimlarni qo'llab-quvvatlash: Ilmiy izlanishlar uchun qulay muhit yaratish, ularga zarur resurslar va laboratoriyalar bilan ta'minlash.

-Fundamental va amaliy tadqiqotlar o'rtasidagi muvozanatni ta'minlash: Uzoq muddatli istiqbolda yangi bilimlar yaratilishiga xizmat qiluvchi fundamental tadqiqotlar bilan birga, iqtisodiyotning aniq ehtiyojlariga yo'naltirilgan amaliy ishlanmalarga ham e'tibor qaratish.

-Xalqaro ilmiy hamkorlikni kengaytirish: Xorijiy ilmiy markazlar va olimlar bilan aloqalarni o'rnatish, tajriba almashish va qo'shma loyihalarni amalga oshirish.

3. Innovatsion ekotizimni yaratish va rivojlantirish

Samarali innovatsiyalar faoliyati uchun qulay ekotizim zarur. Bu ekotizim quyidagi elementlarni o'z ichiga olishi lozim:

-Innovatsion infratuzilma: Texnoparklar, biznes-inkubatorlar, startup-akseleratorlar va kovorking markazlarini tashkil etish va ularning faoliyatini qo'llab-quvvatlash.

-Innovatsion faoliyatni huquqiy va institutsional qo'llab-quvvatlash: Intellektual mulkni himoya qilish, innovatsion loyihalarni ro'yxatdan o'tkazish jarayonlarini soddalashtirish va innovatsiyalarni rag'batlantiruvchi normativ-huquqiy bazani takomillashtirish.

-Moliyaviy instrumentlarni diversifikatsiya qilish: Venchur fondlar, farishta investorlar, kraudfanding va boshqa innovatsion loyihalarni moliyalashtirish manbalarini rivojlantirish.

-Tadbirkorlik madaniyatini rivojlantirish: Innovatsiyalarga ochiq, tavakkalchilikdan qo'rqmaydigan va yangi g'oyalarni amalga oshirishga intiluvchi tadbirkorlik muhitini yaratish.

4. Mehnat bozorining moslashuvchanligini oshirish va migratsiyani boshqarish

Innovatsiyalar asosida inson kapitalini rivojlantirish uchun mehnat bozorining dinamikligi va moslashuvchanligi muhimdir. Bu quyidagilarni qamrab oladi:

-Mehnat resurslarining erkin harakatchanligi: Innovatsion sohalaridagi mutaxassislarning mintaqacha ichida va mintaqalararo harakatlanishiga to'sqinlik qiluvchi omillarni bartaraf etish.

-Talab va taklifni muvofiqlashtirish: Mehnat bozoridagi mavjud va prognoz qilinayotgan ehtiyojlarni tahlil qilish asosida kadrlar tayyorlash tizimini optimallashtirish.

-Ishchi kuchining moslashuvchanligi va adaptatsiya qobiliyatini oshirish: Yangi texnologiyalarga tez moslasha oladigan, o'z ko'nikmalarini doimiy ravishda yangilab turadigan mutaxassislarni shakllantirish.

-Iste'dodlarni jalb qilish va ushlab qolish: Xorijiy va mahalliy yuqori malakali mutaxassislarni mintaqaga jalb qilish uchun jozibador sharoitlar yaratish, ularning yashash va ishlash sharoitlarini yaxshilash.

5. Davlat, biznes va ilm-fan o'rtasidagi hamkorlikni mustahkamlash (Uchburchak modeli)

Innovatsiyalarni rivojlantirishda davlat, biznes va ilm-fanning samarali hamkorligi muhim ahamiyatga ega. Bu "uchburchak" modeli quyidagi elementlarni o'z ichiga oladi:

-Birgalikdagi loyihalar: Uch tomon ishtirokida ilmiy-tadqiqot va innovatsion loyihalarni amalga oshirish.

-Ilmiy-texnologik transfer: Ilmiy ishlanmalarni ishlab chiqarishga joriy etish mexanizmlarini soddalashtirish.

-Tajriba almashish va tarmoqlarni shakllantirish: Mutaxassislar, olimlar va tadbirkorlar o'rtasida muntazam muloqot va tajriba almashish uchun platformalar yaratish.

-Davlatning qo'llab-quvvatlashi: Hukumatning innovatsiyalarni rag'batlantiruvchi siyosat yuritishi, huquqiy asoslarni yaratishi va moliyaviy resurslarni yo'naltirishi.

Mintaqa iqtisodiyotida inson kapitalini iqtisodiy innovatsiyalar asosida rivojlantirish bu kompleks yondashuvni talab qiluvchi jarayondir. Yuqorida sanab o'tilgan omillarning o'zaro uyg'unlikda amalga oshirilishigina barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlash, mintaqaning raqobatbardoshligini oshirish va aholining farovonligini mustahkamlash imkonini beradi.

Xulosa

Xulosa qilib aytganda, mintaq iqtisodiyotida inson kapitalini iqtisodiy innovatsiyalar asosida rivojlantirish zamonaviy global iqtisodiyot talablaridan kelib chiqadigan muhim va strategik vazifadir. Ushbu jarayon mintaqaning raqobatbardoshligini oshirish, barqaror iqtisodiy o'sishni ta'minlash va aholining turmush darajasini yuksaltirishning asosiy garovi hisoblanadi. Yuqorida tahlil qilingan omillar – ta'lim tizimini modernizatsiya qilish, ilmiy-tadqiqot va ishlanmalarga investitsiyalarni oshirish, innovatsion ekotizimni yaratish, mehnat bozorining moslashuvchanligini ta'minlash hamda davlat, biznes va ilm-fan

o'rtasidagi samarali hamkorlik – inson kapitalining innovatsion salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarish uchun o'zaro bog'liq va bir-birini to'ldiruvchi mexanizmlardir.

Bu omillarning har biri alohida ahamiyatga ega bo'lsa-da, ularning kompleks va uyg'un tarzda amalga oshirilishigina kutilgan natijalarni beradi. Masalan, zamonaviy ta'lim tizimisiz yuqori malakali kadrlarni tayyorlash mumkin emas, ilmiy izlanishlarsiz esa innovatsiyalar yaratilmaydi. Shu bilan birga, bu innovatsiyalarning iqtisodiyotga joriy etilishi uchun qulay innovatsion ekotizim va moslashuvchan mehnat bozori zarur. Bu jarayonda davlatning strategik rejalashtirish, huquqiy bazani shakllantirish va moliyaviy qo'llab-quvvatlash roli nihoyatda muhim.

Kelgusida mintaqalar o'z iqtisodiyotlarini innovatsion asosda rivojlantirish uchun inson kapitaliga investitsiya kiritishni ustuvor yo'nalish sifatida belgilashi, uni rivojlantirishga qaratilgan uzoq muddatli dasturlar va strategiyalarni ishlab chiqishi lozim. Bu esa, o'z navbatida, har bir mintaqaning o'ziga xos xususiyatlari va mavjud resurslarini hisobga olgan holda, o'ziga xos yondashuvlarni talab qiladi. Faqatgina shundagina mintaqalar iqtisodiyotida inson kapitali innovatsiyalarning harakatlantiruvchi kuchiga aylanib, barqaror va inklyuziv o'sishni ta'minlaydi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI

1. Becker, G. S. (1993). Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education. 3rd ed. Chicago: University of Chicago Press. (Inson kapitali nazariyasining klassik asari).
2. Schultz, T. W. (1961). Investment in Human Capital. The American Economic Review, 51(1), 1-17. (Inson kapitaliga investitsiyalar konsepsiyasi).
3. Porter, M. E. (1990). The Competitive Advantage of Nations. New York: Free Press. (Mintaqalar va davlatlarning raqobatbardoshligida innovatsiyalar va inson kapitalining roli).
4. Lucas, R. E., Jr. (1988). On the Mechanics of Economic Development. Journal of Monetary Economics, 22(1), 3-42. (Iqtisodiy o'sishda inson kapitalining ahamiyati).
5. Royter, L. M. (2018). Innovatsionnoye razvitiye ekonomiki: teoriya i praktika. Moskva: Infra-M. (Iqtisodiy innovatsiyalarning nazariy va amaliy jihatlari).
6. Acemoglu, D., & Autor, D. (2011). Skills, Tasks and Technologies: Implications for Employment and Earnings. Handbook of Labor Economics, 4(B), 1043-1171. (Mehnat bozorida ko'nikmalar, vazifalar va texnologiyalarning o'zaro ta'siri).

7. Florida, R. (2002). The Rise of the Creative Class: And How It's Transforming Work, Leisure, Community and Everyday Life. New York: Basic Books. (Ijodiy sinf va uning mintaqaviy rivojlanishdagi roli).
8. Lundvall, B-Å. (1992). National Systems of Innovation: Towards a Theory of Innovation and Interactive Learning. London: Pinter Publishers. (Innovatsion tizimlar konsepsiyasi).
9. Romer, P. M. (1990). Endogenous Technological Change. Journal of Political Economy, 98(5, Part 2), S71-S102. (Endogen texnologik o'zgarishlar va unda inson kapitalining o'rni).
10. Saidov, A. X. (2020). Inson kapitalini rivojlantirishning innovatsion omillari. Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar, (6). (O'zbekiston sharoitida inson kapitalini innovatsion rivojlantirish bo'yicha tadqiqotlar).
11. Umarov, Sh. A. (2021). Mintaqaviy innovatsion tizimlarni shakllantirish xususiyatlari. Moliya va bank ishi, (3). (Mintaqaviy innovatsion tizimlarning nazariy va amaliy asoslari).